

SOTSIOMETRIYA METODI.TURLARI VA UNGA QO'YILADIGAN ASOSIY TALABLAR

*Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Pedagogika yo'nalishi 1-22- guruh talabasi
Xolpo'latova Mehriniso Xolpo'lat qizi*

ANNOTATSIYA

Ushbu tadqiqot jarayonida sotsiometriya metodidan foydalanish haqida soʻz boradi. Ilmiy tadqiqot jarayonida ushbu metod afzalliklari hamda uning oʻrni haqida ham muhokama qilinadi.

Kalit soʻzlar: sotsiometriya, tabiatshunoslik, ilmiy tadqiqot, metod, mikromuhit, ijtimoiy munosabat.

ABSTRACT

This article discusses the use of sociometry in scientific research. The advantages of this method and its role in the research process are also discussed.

Keywords: sociometry, natural sciences, research, method, microenvironment, social relations.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Avvalambor sotsiometriya so'ziga keladigan bo'lsak — bu ijtimoiy munosabatlarni aniqlashning sifatli usuli. U psixoterapevt Jeykob L. Moreno va Xelen Xoll Jennings tomonidan ijtimoiy tuzilmalar va psixologik farovonlik oʻrtasidagi munosabatlarni oʻrganishda ishlab chiqilgan va korreksion ta'lim jarayonida ishlatilgan.

Shaxs ijtimoiy munosabatlarning ob'ektidir. Insonning ushbu munosabatlarni qabul qilishi yoki uni rad etishi sotsiometriyaning diqqat markazida turadi.

Mikromuhitga oila, mahalla, mehnat jamoasi, o'quvchi-talabalar guruhlari, ma'lum bir maqsad asosida birlashgan uyushmada shakl-langun munosabatlar kiradi. Bu munosabatlar anglangan maqsadga quriladi. Mikromuhit uzoq maqsad yoki qisqa maqsad asosida yuzaga kelishi mumkin. Mehnat jamoasi yoki talabalar guruhidagi muhit uzoq maqsadga, yo'lovchilar yoki konsert tomoshabinlari guruhidagi muhit qisqa muddatli maqsad asosiga quriladi. Sotsiometriya shaxslararo munosabatlarni kuzatish, o'rganish va o'lchash imkoniga ega bo'lgan kichik guruh yoki mehnatjamoasida qo'llaniladi. Guruh yoki mehnat jamoasida kishilar soni o'n besh-yigirma nafardan oshsa, sotsiometriyani qo'llash qiyin. Demak, sotsiometriya kichik guruhdagi shaxslararo munosabatlarni o'rganadi. Shaxsning mikromuhitdagi o'zni ijtimoiy, huquqiy, axloqiy mavqei bilan o'lchanadi. Ijtimoiy mavqei shaxsning ma'lum bir guruhga a'zo ekanini, ushbu mavqei uni jamiyatdagi o'rnini ham ifoda etadigan belgidir. Masalan, shaxsning siyosiy partiyaga a'zo ekani uning ijtimoiy mavqeidan

darak beradi. Ammo uning siyosiy partiya boshlang'ich tashkiloti yoki rayosatidagi o'rni, ulardagi aloqalari sotsiometriya metodining tadqiqot ob'ektidir.

Sotsiometriya guruhdagi dialogik va monologik munosabatlar-ning o'ziga xos belgilarini qidiradi. Chunki ular har bir guruhda o'ziga xos tarzda kechadi. Masalan, talabalar guruhidagi munosabatlar maktab o'quvchilari guruhidagi yoki mehnat jamoasidagi aloqalardan farq qiladi. Bundan tashqari, guruh mikromuhitida shaxslararo turli aloqalar kechadi, ular goho bir-biriga muvofiq kelmasligi tabiiy holdir.

Hech bir guruhda mutlaq dialogik yoki monologik munosabatlar ustuvor bo'lib qolmaydi, ular almashib shaxslararo aloqalarni rang-barang, qiziqarli, dinamik qilib turadi. Sotsiometriya ushbu jarayonlardagi ijobiy yoki salbiy tomon-larni aniqlaydi.

Sotsiometriyada kuzatish va intervyu, so'rovnomalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Kuzatish sotsiometriyaning asosiy usuli hisoblanadi. Shaxslararo munosabatlarni bevosita kuzatish tadqiqotchiga qimmatli materiallar beradi. Kuzatish jarayonida u simpatiya va antipatiya, o'zaro hamkorlik va xayrixohlik, korporativ manfaatning shaxslar manfaatiga aylanishi, fidoyilikning shakllanishi kabi ijtimoiy psixologik holatlarni aniqlaydi, ularni baholaydi. Sotsiometriya tadqiqotchining bevosita kuzatishini taqozo etadi, unda bilvosita kuzatish maqsadga muvofiq emas.

Sotsiometriya intervyu va so'rovnomalar orqali boyitiladi. Intervyu guruh a'zolarining mikromuhitga, burchiga munosabatlarini aniqlashga yordam beradi. Sotsiometrik kuzatishlar natijalarini umumlashtirishda intervyu va so'rovnomalar natijalariga tayanish ob'ektiv xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Intervyu va so'rovnomalar ilmiy maqsaddan yoki gipotezadan kelib chiqib tuziladi. Ular sotsiometrik kuzatishga yordamchi usullar sifatida keladi, uni savoljavoblar bilan to'ldiradi. Agar so'rov-nomadagi javoblar respondentning u yoki bu savolga munosabatini bildirsa, sotsiometriyadagi javoblar respondentlarning o'zaro munosabatlarini anglatadi.

Sotsiometriyada olingan javoblar sotsiogramma yoki sotsiomatritsa ko'rinishidagi chizmalarda ifodalaniadi. Tadqiqotchilar ularni «sotsiogramma savol-javobi» yoki «sotsiomatritsa savol-javobi» deb ham atashadi.

Sotsiogrammada kichik guruh a'zolari harflar, raqamlar, rangli qog'ozlar yoki boshqa belgilar bilan tasvirlanadi, ular o'rtasida aloqalar ana shu belgilarning u yoki bu shaxs (respondent) tomon siljishiga qarab aniqlanadi. Masalan, «Guruhda kim tashkilot-chilik fazilatlariga ega?», degan savolga 4 kishi – qora rang, 2 kishi – qizil rang, yana 2 kishi – oq rang, 1 kishi yashil rang egasini ko'rsatsa, demak, ko'pchilik qora rang egasini qo'llab-quvvatlayotgani ma'lum bo'ladi. Mazkur javoblar jadvalchiziqlar tarzida, odatda bir-birlari bilan kesishgan tasvirda bo'ladi.

Sotsiomatritsa jadval tarzida ifodalanadi. Unda guruh a'zo-lari raqamlar yoki harflar bilan belgilanib, o'zaro munosabatlar javoblar kesishgan kvadratlarda aks etadi.

Kim ko'p ovoz olsa, uning tashkilotchilik xislatiga shuncha guruh a'zosi ishonishi ma'lum bo'ladi. Shu bilan birga, sotsiometrik tasvirlarda guruh ichidagi ichki munosabatlar, antipatiya (yoqtirmaslik) va simpatiya (xayri-xohlik) kabi psixologik holatlar o'z aksini topadi. Tadqiqotchi ushbu tasvirlardan foydalanganda murakkab munosabatlarni olingan javoblar va tasvirlar orqali ifoda etadi, bu esa mikromuhit haqida aniq tasavvur uyg'otadi. Eng muhimi ilmiy maqsadga xizmat qiladigan savollar tuzishdir.

XULOSA

Sotsiometriya faqat kichik guruhlardagi muhitni o'rganishni nazarda tutmaydi, ushbu mikromuhitdan olingan javoblarni katta guruhlariga, hatto jamiyatga ekstropolyatsiya (tatbiq etish) qiladi. Mikromuhitdan olingan kuzatishlar va o'lchovlardan katta guruh-larga, jamiyatga oid xulosalar chiqariladi. Bu o'rinda kichik guruh katta guruhlar yoki jamiyatning kuzatish mumkin bo'lgan kichiklashtirilgan modeli sifatida qaraladi. To'g'ri, kichik guruhdan olingan javoblar har doim ham katta guruhlardagi yoki jamiyatdagi muhitga, ijtimoiy-psixologik munosabatlarga muvofiq kelavermaydi. Tadqiqotchi ekstropolyatsiyani mutlaqlashtirmasligi kerak; sotsiometriya ilmiy tadqiqotlardan biridir. Kishilararo munosabatlarni bir metod bilan to'la, ob'ektiv baholash mumkin emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLARI

1. Methods of research on teaching the english language arts: the methodology chapters from the handbook of research on teaching the english language arts (2nd ed.). James Flood, Diane Lapp, James R. Squire, and Julie M. Jensen (Eds.). Mahwah, NJ: Erlbaum, 2005.
2. Dörnyei, Z. (2007). Research methods in applied linguistics: Quantitative, qualitative, and mixed methodologies. Oxford, UK & New York: Oxford University Press. ISBN: 978-0-19-442258
3. Brown, J. D. (2001). Using surveys in language programs. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Шермухаммедова Н. Фалсафа ва фан методологияси.-Т., 2005. Б. 183.
5. Юсупова Ш. Тил таълими ва фалсафа. – Т.: Мумтоз сўз, 2009.
6. Матчонов С. Мактабда адабиётдан мустақил ишлар. –Т.: Ўқитувчи, 1996
7. Safarov O. Oila ma'naviyati. – Toshkent: Ma'naviyat, 2009. – 14-39-betlar. 5. Quronov M. Oila tarbiyasi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2007.
8. Jalolova, P. M., and Yo D. Odilov. "Methods of atomic physics classes organization based on e-learning technologies." SCIENCE AND WORLD (2013): 20.
9. Jalolova, P. "USE OF ICT TOOLS TO INCREASE THE EFFECTIVENESS OF TEACHING PHYSICS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS." Science and innovation 2.B5 (2023): 393-401.

- 10.Xushmatovich, Milinorov Xusniddin. "PEDAGOGIKANING INSON VA UNING SHAXSINI SHAKLLANTIRADIGAN ORNI." Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari 8.1 (2024): 145-151.
- 11.Jalolova, Pokiza. "Theoretical-methodological aspects of quantum physics section in the credit module system." Solid State Technology 63.6 (2020): 152-158.
- 12.Хайдаров, Шавкат. "Роль этнопедагогики в узбекском народном традиции." Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi 7.4 (2024): 286-291.

